

TRANZITNÍ PÉČE O DÍTĚ

Metodika pro pomáhající profesionály z oblasti
sociální práce, zdravotnictví, školství a složky
integrovaného záchranného systému

Tato publikace byla vydána v rámci projektu „Bezpečná síť – tranzitní péče jako systematický nástroj zapojení dětí do rozhodovacích procesů“, který byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska. Více informací o projektu a další publikace naleznete na www.safrandetem.cz.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.

Tranzitní péče o dítě

Metodika pro pomáhající profesionály z oblasti sociální práce,
zdravotnictví, školství a složky integrovaného záchranného systému

©Michaela Charyparová, Šárka Francírková,
Lenka Kurovská, Šárka Tomová

©ŠAFRÁN dětem, o. p. s.

Praha 2016

Vydání první

Vydal: **ŠAFRÁN dětem, o. p. s.**, Klimentská 1, 110 00 Praha 1
info@safrandetem.cz, www.safrandetem.cz

Odborný garant: **Šárka Francírková**
Odborný metodik: **Michaela Charyparová**
Ilustrace: **Lenka Kurovská**
Korektura: **Romana Jarolínová**
Grafika: **Tomáš Rekl**

Milí čtenáři,

dostává se vám do rukou díl(k)o, na kterém se podíleli ti, jejichž profesní náplní je pracovat s dětmi, které se ocitají v těžkých životních situacích přechodu z jednoho místa na jiné.

Přechod z místa na místo zná každý z nás. Někdy se dokonce na změnu prostředí, jež nás obklopuje, těšíme.

Děti, pro které pracujeme a pro které vznikla tato metodika, však většinou „přesuny“ netěší. Důvodů je několik. Prvním je ten, že o změně místa, kde žijí, bydlí, učí se objevovat svět, většinou nerozhodují ony samy. Dalším důvodem, proč je změna pro děti náročná, je to, že musí opustit něco známého, co představuje jistotu a bezpečí. Byť to mohou být podmínky velmi nuzné. Opouští zkrátka něco, co je pro ně známé, a tedy bezpečnější než „svět venku“ – místo, kam mají putovat.

Na cestě za novým prostředím děti potkávají mnohé profese – sociální pracovníky, zdravotníky, pedagogy (učitele, vychovatele), a někdy také policisty. Všichni tito pomáhající profesionálové se obvykle snaží udělat maximum pro to, aby dítěti jeho tíživou situaci ulehčili. Situace přechodů je ovšem velmi specifická a z hlediska odborných kompetencí zmíněných profesionálů stále ještě ne zcela uchopená.

Cílem textu, který právě držíte v ruce, je podpořit pomáhající profesionály v jejich práci s dětmi v náročných přechodových situacích. Nabídnout jim cesty, po kterých se společně s dětmi mohou vydat tak, aby to pro děti bylo co možná nejméně bolestné.

Naším cílem je také podpořit mezioborovou komunikaci – vytvořit BEZPEČNOU SÍŤ pomáhajících profesionálů z jednotlivých resortů, které zachycují děti v náročných životních situacích. Tito odborníci musí adekvátně spolupracovat, jde-li jim o hladký průběh adaptace dítěte na nové prostředí.

Držíme se přitom našich pravidel:

- » **Neradíme**, ale dáváme k úvaze možnosti, jak můžeme naši práci s dětmi zkvalitnit s ohledem na jejich potřeby.
- » **Nepoučujeme**, nýbrž se snažíme předat letité zkušenosti pomáhajících profesionálů, které se jim při práci s dětmi výrazně osvědčily.
- » **Nenutíme** nekriticky a uměle přijímat naše postupy, nýbrž nabádáme k tomu, abyste se inspirovali a aplikovali naše poznatky ve své praxi tak, aby to bylo dětem co nejvíce užitečné.

S pokorou vůči tomuto nesmírně širokému tématu, jakým je podpora a péče o děti v přechodových situacích, vás prosíme, abyste text, který vám předkládáme, laskavě přijali nikoli jako hotovou teorii, ale spíše jako podnět k úvahám nad svou vlastní praxí. Přechodových situací, které děti v životě mohou zažít, je nesmírně mnoho. Metodická doporučení k jednotlivým tranzitům v životě dítěte by vydala na několik svazků.

Přijměte proto, prosím, tuto metodiku jako možný základ našeho společného uvažování nad tématem tranzitní péče o děti, se kterými pracujeme.

Poděkování

Tým Šafránu dětem si dovoluje z celého srdce poděkovat všem, kteří s ním předli Bezpečnou síť pro všechny děti, které zažívají ve svých životech velké změny.

Obsah

I. ÚVOD DO TÉMATU	7
1. CO ZNAMENÁ TRANZITNÍ PÉČE O DÍTĚ	8
2. POTŘEBA BEZPEČÍ DÍTĚTE V PŘECHODOVÉ SITUACI	13
3. ZÁKLADNÍ DOPORUČENÍ PRO PRÁCI S DÍTĚTEM V KRIZI	33
4. ZJIŠŤOVÁNÍ NÁZORU DÍTĚTE	36
5. PRŮVODCE DÍTĚTE V JEHO MĚNÍCÍM SE PROSTŘEDÍ	38
6. PŘECHOD JE TU, CO SI POČÍT?	40
II. SPECIFICKÁ A DALŠÍ DŮLEŽITÁ TÉMATA	
TRANZITNÍ PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI	43
7. PŘECHODY DÍTĚTE DO/Z NEMOCNIČNÍHO PROSTŘEDÍ	44
8. PŘECHODY DĚTÍ V RÁMCI MEZINÁRODNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	52
9. TO NEJDŮLEŽITĚJŠÍ NAKONEC	54
III. STANDARDY TRANZITNÍ PÉČE PRO POBYTOVÁ ZAŘÍZENÍ	59

I. ÚVOD DO TÉMATU

1. CO ZNAMENÁ TRANZITNÍ PÉČE O DÍTĚ

Tranzit doslova znamená přepravu či přejezd přes území jiného státu.

V kontextu naší práce s dětmi míníme tranzitem přechod dítěte z jednoho prostředí do druhého. Když si představíte dřívější přejezdy přes hranice našeho státu do států jiných, naši zvědavost či nejistotu, jaké to „tam“ asi bude, náš strach, zda jsme s sebou něco nezapomněli apod., jste nablízku představě toho, jak děti mohou své přechody z jednoho prostředí do jiného prožívat.

Děti v náročných životních situacích, které zažívají ve svém životě přechod z jednoho prostředí do druhého, mohou mít prožitky vyvolané změnou velmi silné. Změna jako taková může znamenat krizi se vším všudy (o krizi se ještě zmíníme). Ale pozor – silný vnitřní prožitek se navenek může projevat jako chladný klid, racionální uvažování nad situací apod. Nenechme se takovými projevy dětí zmást ve smyslu, že přechod prožívají v naprostém klidu.¹

¹ Zároveň je ale nutné zmínit i možnost, že ne každý přechod musí v dítěti zákonitě vyvolat bouřlivou emocionální reakci, která ústí v krizi. V praxi jsme zažili i případy, kdy si dítě samo vyžádalo, aby bylo z rodiny předáno do rukou někoho jiného. Situaci přechodu pak tyto děti popisovaly jako nepříjemnou, nicméně přinášející úlevu.

Jako příklad uvádíme příběh osmileté Aničky, která byla na základě předběžného opatření odebrána z rodiny sociální pracovníci za doprovodu policisty. Byla předána do diagnostického ústavu. Její pobyt zde trval 8 týdnů, po kterých bylo rozhodnuto o přemístění Aničky do dětského domova. Na rozdíl od přechodu z domova do diagnostického ústavu, který byl provázen bouřlivými emocemi dívky, přechod do dětského domova byl provázen klidným, tichým a spolupracujícím projevem. Po několika dnech „klidného“ stavu se dívka začala projevat agresivně vůči druhým dětem, přijímala jen velmi malé množství potravy a odmítala respektovat vychovatele, kteří ji měli na starosti. Po několika setkáních s psychologem se ukázalo, že pro dívku byl další přechod v krátké době (po 8 týdnech) dosti náročný: „... když už jsem si tam zvykla, tak mě vzali a přivezli sem. Nevím proč. Nechci pořád někam jezdit. Nelíbí se mi to. Jsem pořád někde nová, cizí... Je mi smutno.“

Reakce na přechodové situace v náročném životním období dítěte bývají různé. Na kazuistice Aničky vidíme, že i na první pohled klidné reakce dívky byly doprovázeny vnitřní rozladou, smutkem, nejistotou. Držme v paměti, že se s takovým dítětem můžeme setkat také. **U všech dětí proto vždy dodržujeme maximálně citlivý přístup, adekvátní jejich věku i dané konkrétní situaci.**

Vraťme se nyní k otázce, co znamená tranzitní péče.

Pro začátek si zapamatujeme:

Tranzitní péče o dítě představuje takovou formu péče o dítě v přechodové situaci v jeho životě, která respektuje jeho zvláštnosti, přání, reflektuje jeho potřeby a bere v potaz jeho názory.

DÍTĚ V NÁROČNÉ ŽIVOTNÍ SITUACI, JEHO PŘECHOD(Y) DO JINÉHO PROSTŘEDÍ A JEDNOTLIVÍ POMÁHAJÍCÍ PROFESIONÁLOVÉ

Jak jsme již uvedli, dítě se na svých cestách za novým prostředím může setkat s několika typy pomáhajících profesionálů. Každému přiřadíme pro účely rychlejší orientace v našem textu symbol:

zdravotnický pracovník (zdravotní sestřička, lékař, fyzioterapeut, psycholog ad.),

pedagogický pracovník (vychovatel, učitel ad.),

sociální pracovník (či pracovník v sociálních službách),

policista.

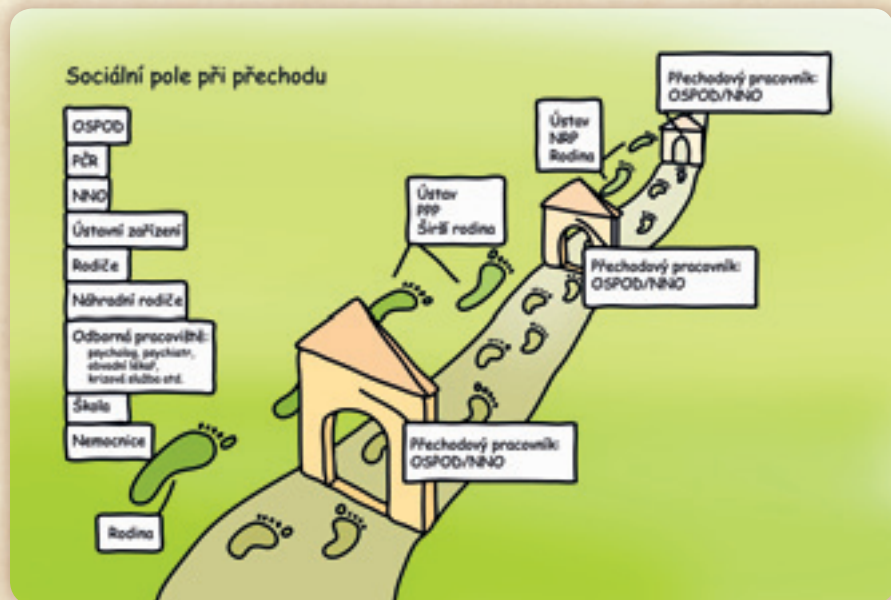
Tito profesionálové někdy tápou, jak dítěti zajistit co nejkomfortnější podmínky v jeho přechodové situaci.

Pokud mezi takové profesionály patříte, pak směle čtěte dál. Pokud jste nad náročností přechodů v životě dítěte nikdy nepřemýšleli a máte chuť se o ní něco dozvědět, budeme velice potěšeni, sáhnete-li po naší příručce. Třeba v ní objevíte inspiraci pro své úvahy nad možnostmi vaší práce s dětmi.

V této příručce naleznete příklady změn prostředí, ke kterým může v životě dětí dojít. Naší snahou je předat vám tipy, jak s dětmi v takových případech pracovat tak, abyste byli co nejlepšími průvodci jejich náročnou životní situací.

Veškeré uváděné typy vám předkládáme s velkou pokorou vůči dětem, s nimiž pracujeme, a s vděkem k expertům, kteří se na metodice svými návrhy podíleli.

Typy přechodových situací v životě dítěte

Děti, se kterými se dostáváme v naší práci do kontaktu, mohou ve svém životě zažít několik typů přechodů.

Možné typy přechodů:

- » porodnice -> kojenecký ústav / dětské centrum,
- » porodnice -> pěstounská péče na přechodnou dobu (dále jen PPNPD),
- » rodina -> ústavní zařízení (diagnostický ústav, kojenecký ústav, dětský domov, výchovný ústav, domov pro osoby se zdravotním postižením...),
- » rodina -> jiný rodinný příslušník,
- » ústavní zařízení -> zpátky k rodičům,
- » ústavní zařízení -> do péče jiného rodinného příslušníka než rodiče,
- » ústavní zařízení -> PPNPD, pěstounská péče, osvojení v rámci ČR, osvojení mezinárodní,
- » PPNPD -> pěstounská péče/rodina/osvojitelé/ústav,
- » jiné typy přechodů: do nemocnice, v rámci školských zařízení (MŠ, ZŠ, SŠ), při stěhování.

Každý z těchto typů přechodů má svá specifika a přechodové situace mají zároveň i některé společné rysy.

Ve všech přechodových situacích je nutné **mít stále na mysli potřebu bezpečí dítěte** a nutnost jejího zajištění. Osoba, která dítě přechodovou situací provází, by měla prostřednictvím zralé a citlivé interakce posilovat jeho základní pocit bezpečí a být mu bezpečnou základnou. Je to proto, že:

Ztráta pocitu bezpečí znamená ohrožení jedné z významných základních psychických potřeb dítěte!

2. POTŘEBA BEZPEČÍ DÍTĚTE V PŘECHODOVÉ SITUACI

Potřeba bezpečí patří mezi bazální lidské potřeby. Stojí v těsném závěsu za základními fyziologickými potřebami (jídla, pití, vyměšování, tepla ad.).

Pro zajištění potřeby bezpečí v přechodové situaci je důležité především ještě před samotným tranzitem **předat dítěti informaci**:

KAM JDE

- » **Popište dítěti co nejpodrobněji**, jak bude vypadat místo, kam se bude přesouvat. Popište mu vnější i vnitřní interiéry, barvy, okolí... Obraz toho, kam se bude dítě přesouvat, by měl být co nejvíce konkrétní.

Nezapomínejte na děti se sníženou schopností verbálního dorozumívání. I ony potřebují informace, stejně jako děti, které vašemu verbálnímu sdělení rozumí. Můžete využít ilustrovaných knih či samostatných obrázků, které dítěti pomůžou se na proces přechodu připravit. Doporučujeme materiály a metody práce organizace Lumos, která se právě na tuto problematiku specializuje.

- » **Sežeňte si co možná nejvíce informací** – nebojte se i několikrát kontaktovat kompetentní osobu z daného místa, která vám ho co nejlépe popíše. Užitečné mohou být také webové stránky. Pokud máte vy nebo osoba, která dítě bude při přechodu doprovázet, možnost prostředí předem navštívit, je dobré ji využít.
  - » Snažte se zajistit pro dítě **fotografie místa, kam bude přecházet**. Vizuální forma může dítěti pomoci lépe si ho představit. Nepojede tak již na úplně neznámé místo – bude vědět, že jej už někdy vidělo. I pokud dítě přemístujete na nějakou dobu do nemocnice, zajistěte fotografii či obrázek zdravotnického zařízení.
-
- » Pokuste se zajistit **fotografii pokojíku, který je pro dítě připraven**. Mají-li s dítětem pokojík sdílet ještě další děti, je optimální zajistit i jejich fotografie.
  - » Pokud nemáte možnost zjistit, jak bude vypadat prostředí, kam dítě bude přecházet, **nevymýšlejte si**. Dítě by pak v reálné situaci mohlo být zklamané, pokud by váš popis neodpovídal pravdě. Nebojte se dítěti říct: „Moc rád bych ti pověděl, jak to tam bude vypadat, ale já to sám nevím. Přál bych si, aby se ti tam co nejvíc líbilo...“

Pozor! Je velký rozdíl říct dítěti:

1. „Přál bych si, aby se ti tam co nejvíc líbilo.“ a
2. „Určitě tam na tebe budou hodní a bude se ti tam líbit.“

V první variantě nic neslibujete. Ve druhé variantě již slibujete něco, co možná není pravda, a dítě pak může být zklamané a může zažít prožitek ztráty důvěry vůči dospělému, který mu sliboval něco, co se ve skutečnosti nestalo.

NA JAK DLOUHO „TAM“ JDE

Dítě má právo na informaci, zda jde do jiného prostředí „napořád“, či jen na určitou dobu. Pokud dítě přechází do jiného prostředí natrvalo, předejte mu tuto informaci. Mnozí dospělí se obávají bouřlivé emoční reakce dítěte na takové sdělení. Ano, je možné, že dítě ponese tuto informaci těžce, možná bude plakat a prosit vás, aby u vás mohlo zůstat. Takové chvíle jsou i pro nás, dospělé, těžké. Možná pomůže připomenout si fakt, že pláč k loučení (i k přípravě na něj) patří. Také by mohlo pomoci uvědomění si, že není možné aspirovat na záchranu jakékoli náročné situace v interakci s dítětem. Smutek si potřebují odžít děti i dospělí. Jak zacházet s emocemi dítěte v náročných situacích se dočtete v kapitole Základní doporučení pro práci s dítětem v krizi.

PROČ „TAM“ JDE

Dítě si zaslouží informace o důvodu svého tranzitu. Tuto informaci je třeba podávat citlivě, s ohledem na věk a rozumovou vyspělost dítěte.

Jako příklad můžeme uvést příběh malého Pepíka z kojeneckého ústavu, kterému jsou již 4 roky², a proto musí kojenecký ústav opustit a přejít do péče dětského domova. Pepíkovi se v kojeneckém ústavu líbí a nechápe, proč by měl odcházet. Šikovná teta mu vysvětlí, že tento domeček, ve kterém se sestřičkou až doted' byl, je pro malé děti. Ty, když vyrostou, přecházejí jinam, kde je to lépe uzpůsobené pro děti větší. Zároveň vyjádří pochopení pro Pepíkův smutek: „Vidím, že je ti to líto... a vůbec se nedivím. Je pochopitelné, že jsi smutný. Moc ti přeji, aby se ti v novém domečku líbilo...“ a ukáže Pepíkovi hezké obrázky nového domova (fotografie).

² V kojeneckém ústavu setrval déle, protože má mladšího sourozence. Aby děti nemusely být odděleny, „přetáhl“ obvyklý věk, ve kterém ze zařízení děti běžně odcházejí.

KDO „TAM“ BUDE

Pro dítě je důležitá nejen vizuální představa prostor a okolí, kam bude přecházet, ale potřebuje i informaci o tom, s jakými osobami se v novém prostředí setká.

- » Pokud je to možné, pokuste se dítěti **opatřit fotografie lidí**, kteří budou pro dítě v novém prostředí pravděpodobně důležití. Přechází-li například do ústavního zařízení, měla by to být osoba, která bude mít dítě převážně na starost (nová „teta“, nový „strejda“).
- » Optimální je sehnat i **fotografii člověka, který bude dítě v novém prostředí přijímat** (nejedná-li se o již zmíněnou budoucí pečující osobu).
- » Budou-li v novém prostředí další děti, zkuste zajistit i jejich fotografie.
- » Pokud je to možné, **velmi doporučujeme seznámit dítě s novými pečujícími osobami ještě před samotnou situací přechodu**. V případě různých typů náhradní rodinné péče je toto doporučení již téměř zlatým pravidlem. V případě předávání dítěte z jednoho typu ústavní péče do jiné už dnes také není výjimkou, že se „tety“ z nového zařízení přijíždějí s dítětem seznámit ještě před jeho tranzitem. Za tuto skutečnost jsme opravdu rádi a velmi ji podporujeme!

S KÝM „TAM“ POJEDE

Do nového prostředí by měl dítě doprovodit člověk, ke kterému má dítě důvěru. Člověk, který ho v nejlepší možné případě celým procesem přechodu doprovází už od úplného začátku. Roli „průvodce dítěte“ představíme v kapitole Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí.

Nemáte-li možnost zajistit dítěti průvodce jeho měnícím se prostředím, vyberte **osobu, kterou dítě dobře zná a které důvěřuje. Tu pověřte převozem dítěte do nového prostředí.** Tato osoba by měla několik dní před přechodem za dítětem jít a připomenout mu, že spolu pojedou (jak pojedou, kdy pojedou...) na nové místo.

JAK „TAM“ POJEDE

Otázka „Jak tam pojedete?“ se může jevit dospělému jako triviální. Pro dítě však odpověď na ni může být důležitá.

Popište dítěti, jak bude vaše cesta za novým prostředím vypadat:

- » **čím** pojedete,
- » **s kým** pojedete (pokud pojedete autem, budete řídit vy, nebo bude řídit ještě někdo další?),
- » dohodněte se na tom (zeptejte se dítěte), **co by si rádo vzalo s sebou na cestu** do dopravního prostředku,
- » zeptejte se dítěte, zda by si přálo **na cestu pustit nějakou hudbu/ pohádku**. Pokud dítě vysloví své přání, snažte se mu nahrávku na cestu zajistit. Doporučujeme si před cestou zjistit, jak dlouho pojedete a jak dlouhá je nahrávka, kterou si dítě vybralo. Pokud cesta trvá například jen hodinu a dítě si vybere pohádku, která má délku 90 minut, počítejte s tím, že dítě si ji bude možná chtít doposlouchat. Doporučujeme dítěti tuto možnost dát a pohádku si vyslechnout až do konce.

KDY K PŘECHODU DOJDE

- » Děti do šesti let jsou obvykle schopny vnímat jen části dne a časové údaje chápou stylem „Až se vyspinkáš, tak půjdeme na procházku. Odpoledne je po obědě.“ V tomto období děti obvykle nechápou, co je to „týden“. Z našich zkušeností vyplývá, že je vhodné o změně prostředí dítěti do šestého roku věku říct maximálně týden předem. Fakt, že nerozumí časovému období „týden“, můžete ošetřit například takto: můžete s ním na lednici připnout sedm magnetek a každý den společně jednu ubrat.
- » U dětí větších záleží na typu přechodové situace (jiná situace je přechod z domácího do nemocničního prostředí, jiná zase při plánovaném stěhování apod.) i na stupni rozumových schopností dítěte. Důležité je dítěti o přechodu říct včas, aby mělo čas a prostor ptát se vás na něj důležité otázky.

CO SI MŮŽE VZÍT NA CESTU S SEBOU

- » Naštěstí již minuly doby, kdy se dítě po příjezdu do ústavního zařízení muselo celé svléknout a převléknout do nového. Oblečení, které mělo původně na sobě, se pak vracelo do původního zařízení. Za tento fakt jsme velmi rádi a podporujeme, aby si dítě mohlo vzít s sebou co nejvíce kusů „svého“ oblečení a předmětů.
- » Čím více osobních věcí (může to být jakákoli věc, na které dítěti záleží – oblíbený hrnek, zvláště ohnutá vidlička, povlečení, obrázek, který má nad postelí...) s sebou dítěti umožníme do nového prostředí přivést, tím lépe.
- » Z našich zkušeností vyplývá, že děti pozitivně přijímají, pokud si mohou vzít peřinu ze své postele. Nikoli jen povlečení, ale peřina jako symbol ochrany a bezpečí (vůně a materiál ze starého, známého, a tudíž většinou i bezpečného místa) může dítěti pomoci při adaptaci na nové prostředí.
- » V praxi se nám také osvědčila metoda **Kufříku bezpečí**, ve kterém má dítě uloženy pro něj významné a ryze osobní předměty (hračky, fotografie, knihu života...), včetně těch, se kterými se s ním v rámci příprav na přechodovou situaci pracovalo (mediační loutka, masážní olej atd.).

Kuřík bezpečí vytváříme specifický pro každé dítě zvláště, a to s ohledem na jeho zvláštní a typické charakteristiky. Dítě má předměty z kuříku spojené s prožitky libosti, proto jej doporučujeme cíleně používat pro práci s ním (nenecháváme některé jeho komponenty volně, bezúčelně ležet v herně či postýlce během dne). Protože je kuřík ve výlučném „vlastnictví“ konkrétního dítěte, v žádném případě nedoporučujeme zapůjčovat jakékoli předměty z něj dalším dětem či sourozencům.³

³ O Kuříku bezpečí, o tom, jak jej co nejučelněji využívat, se dočtete v publikaci „Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí“ (Kolektiv autorů, 2010).

JAK TO BUDE VYPADAT A CO SE BUDE DÍT, AŽ „TAM“ PŘIJEDE

Co se mnou bude, až dorazíme na místo? Doprovodíš mě a budeš tam se mnou nějakou dobu? Jak dlouho tam se mnou budeš moct být? Půjdu se rovnou podívat do svého pokojíčku? A co když se budu chtít na něco zeptat, na koho se tam můžu obrátit?

- » Toto všechno jsou otázky, které se dítěti mohou honit hlavou. Máte-li představu, jak bude váš příjezd na nové místo vypadat, předejte ji dítěti.
- » Pokud představu o tom, co se bude dít po vašem příjezdu, nemáte, pokuste se to zjistit od osoby, která vás bude přijímat. Sníží to i váš stres. A hlavně dítě podpoříte další informací, což je v přechodových situacích, jak jsme si již řekli, velmi cenné.

KDO VŠECHNO O JEHO PŘECHODU VÍ A BUDE VĚDĚT

Pro dítě je tato informace důležitá (nejen) proto, aby se mohlo se všemi lidmi ze stávajícího prostředí, na kterých mu záleží, před svým přechodem rozloučit. Není-li možné dítěti zajistit rozloučení se všemi, které si přál vidět, je možné nahrát mu vzkaz na video a to mu pustit.

Co dalšího potřebují děti ještě před tranzitem?

Předání informací je pro dítě velmi důležité. Potřebu bezpečí bychom však dítěti měli saturovat i dalšími způsoby, mezi které patří:

- » **Známa a důvěrná osoba**, která dítěti informaci citlivým způsobem předá. Takovou osobou může být přechodový pracovník, který má za úkol provést dítě celým procesem přechodu z jednoho prostředí do druhého. O přechodovém pracovníkovi se dočtete více v kapitole Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí.
- » **Klidný tón a rytmus hlasu** při rozmluvách. Pamatujte, že při komunikaci s dítětem záleží na vaší jistotě a „pevné půdě pod nohama“, které ho mohou velmi podpořit. Onu jistotu v nemalé míře demonstruje právě klidný tón hlasu.
- » **Čas na přípravu**. Dítě by mělo mít dostatečně dlouhou dobu na to, aby se mohlo na svůj přechod připravit. Čím je dítě mladší, tím méně času poskytujeme (s ohledem na jeho časovou orientaci), ne však méně než jeden týden. V případě odebrání dítěte z rodiny v rámci předběžného opatření možnost poskytnout dítěti dostatečný čas na přípravu bohužel nemáme. O to více se pak snažíme dodržovat všechny ostatní výše uvedené zásady.

Nezapomínejte na to, že **čas na přípravu přechodu dítěte potřebujete i vy!** Předávání dítěte z vaší péče do jiné by měl být kvalitně připravený, plně uvědomovaný proces. Pro to, aby bylo dítě v klidu, je nutné, abyste měli jistotu vy samotní. Mnohdy jsou velmi nápomocné případové intervize či supervize. Nebojte se jich využít, máte-li možnost.

- » **Zajištění základních fyziologických potřeb.** V zájmu ošetření emocí dítěte v přechodové situaci se může stát, že zapomeneme na bazální fyziologické potřeby, které jsou neméně důležité než potřeby emoční. Nezapomínejte proto na to, aby dítě (jak při předávání informace o přechodu, tak při přechodu samotném) nebylo hladové, žíznivé. Dopřejte mu pro něj komfortní teplotu – dobře poslouží fleecová deka, do které se dítě může zabalit. Neopomeňte též potřebu vyměšování.
- » **Informace o tom, jaká má dítě práva.** O právech dítěte existují v současné době dostupné odborné materiály, které toto téma dobře zpracovávají. Za ŠAFRÁN dětem doporučujeme nezapomínat na čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, který uvádí, že **dítě má právo své názory svobodně vyjadřovat, a to ve všech záležitostech, které se ho dotýkají.** Jeho názorům se musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Téma zjišťování názorů dítěte považujeme za natolik obsáhlé a důležité, že mu budeme věnovat samostatnou kapitolu.

Zrcadlete dítěti jeho emoce, vyjadřujte o ně zájem.

Ve chvíli, kdy dítěti sdělujete, že ho čeká nějaká změna (přechod), věnujte pozornost jeho emocím. Zrcadlete jeho emoce tak, že okomentujete projevy dítěte, např.: „... tys mě teď celou dobu tak hezky pozorně poslouchal/a... a teď vidím, že se trochu mračíš...“ nebo: „... mám pocit, že vidím ve tvých očích slzy...“

... a co když se přechod dítěte děje v rámci předběžného opatření?

Ne vždy budete mít možnost se na tranzit dítěte dopředu dobře připravit. Pokud dochází k odebrání dítěte z rodiny na základě tzv. rychlého předběžného opatření, doporučujeme oslovit terénní krizovou službu, působí-li taková v rámci kraje. A zjistit její konkrétní možnosti spolupráce v krizových přechodových situacích. Terénní krizoví intervenenti jsou odborně vysoce kompetentní k výkonu práce s dětmi i dospělými v krizi. Mohou vám tak být v rámci rychlých zásahů velmi prospěšní.

Tranzit a bezpečí dítěte v kontextu raného psychického vývoje

Na potřebu bezpečí musíme myslet u dítěte každého věku. Jednotlivá vývojová období mají svá specifika, nad kterými je možno se v kontextu tématu bezpečí zamyslet. Z našeho pohledu je velmi významný raný psychický vývoj dítěte, proto se mu věnujeme podrobněji.

DÍTĚ OD NAROZENÍ DO 6 MĚSÍCŮ

Hlavním úkolem osoby, která pečuje o dítě, je ho **neustále zklidňovat**. Hlavním úkolem dítěte po narození je jeho adaptace na prostředí. U kojence je to pak přechod od pasivního příjmu podnětů k jejich aktivnímu vyhledávání. Dítě v tomto období potřebuje rodičovskou (pečující) figuru pro **kontinuální stimulaci**. Dítě v tomto období nerozezná matku od jiných osob, resp. reaguje na jiné osoby stejně jako na ni. Dítě tohoto věku také snáší dobře tranzit typu osvojení (či jiné formy náhradní rodinné péče).

U novorozence je **základem interakce s okolím hmat** (sluch a zrak se musí teprve adaptovat, čich je slabý). Dbejte proto na kvalitní taktilní kontakt s dítětem. Pomocť mohou nejrůznější masážní oleje. Pokud masážní olej/krém v kontaktu s dítětem používáte, předejte přesnou informaci o značce a typu tohoto produktu. **Požádejte pak osobu, která od vás dítě přebírá, aby jej masírovala stejným produktem, na jehož vůni a konzistenci je dítě zvyklé** (a zvyk, který vyplývá z něčeho známého, jak jsme již uvedli, napomáhá dítěti vytvářet pocit bezpečí).

6 MĚSÍCŮ–3 ROKY

Dítě je na přesuny citlivější, protože již rozezná hlavní pečující osobu od osob jiných. V tomto období hůře snáší změnu pečující osoby zejména ve večerních hodinách, kdy přichází rituál usínání. Dítě může reagovat dobře na „cizí“ neznámou osobu přes den. Večer může přítomnost „cizího“ člověka prožívat hůř.

Nucená separace v tomto období, i jen několikadenní (např. umístění do nemocnice), může vést ke stagnaci vývoje či k jeho regresi. Proto klademe **velký důraz na přípravu na tranzit s akcentem na přípravu přijímající osoby**, aby následky změny prostředí dítě neslo co možná nejméně bolestně. Přijímající osoba by měla mít od toho, kdo dítě do nového prostředí doprovází, komplexní informace o dítěti, které přijímá – o jeho potřebách, zájmech, specifických charakteristikách. K tomu může být velmi nápomocná kniha bezpečného kontaktu, která je přílohou této metodiky.

3–6 LET

Dítě se dokáže na určitou část dne adaptovat na jiné prostředí, které však potřebuje vnímat jako pokračování prostředí rodinného/domácího.

Tato doba bývá někdy nazývána „obdobím hry“, protože je to právě herní činnost, ve které se aktivita dítěte projevuje především. **V rámci přípravy na tranzit, při tranzitu samotném i v období adaptace na nové prostředí můžete využít hru s loutkou, maňáskem či jinou hračkou.** Loutka či maňásek jako mediační nástroj často pomáhají již při navazování kontaktu s dítětem. Možností použití těchto nástrojů je více – dítě drží maňáska a průvodce s maňáskem hovoří (například se ho ptá, jakou má dnes náladu, co ho trápí...). Důležité je, aby se průvodce dítěte díval na maňáska a hovořil opravdu s ním, ne s dítětem. Dítě se tak může cítit bezpečněji a skrze maňáska může sdělit takové informace, které by přímo za sebe nevyjádřilo. Uspořádání situace však může být i opačné – terapeut drží maňáska, maňásek hovoří s dítětem.

K pocitu bezpečí dítěte nejvíce přispějeme ve chvíli, kdy spolu budou hovořit maňásek průvodce dítěte a maňásek dítěte.

Ve sbírce loutek a maňásků je vhodné mít celou škálu postav, jako jsou například pohádkové bytosti (kouzelník, čarodějnice, drak, babička, dědeček, zvířátka atd.).

Mezi maňásky je dobré zařadit měkké látkové či plyšové postavičky, které jsou vhodné k mazlení.

Pro zachování potřeby bezpečí důrazně doporučujeme, aby dítě doprovázel pracovník, který ho na tranzit připravoval. Pokud tato varianta není z vážných důvodů možná, je nezbytné, aby ten, kdo dítě bude doprovázet, byl od osoby, která dítě připravovala, důkladně poučen o tom, jak příprava dítěte na tranzit probíhala.

Na co si dávejme při komunikaci s dítětem pozor?

- » **Nezlehčujte situaci dítěte** například větou: „Jaroušek to před týdnem taky zvládl, tak ty to zvládneš taky.“ Pamatujte, že každé dítě je jiné. Každé dítě prožívá a adaptuje se na novou situaci svým jedinečným způsobem. Poukazovat na „dobré příklady“ se v takových chvílích nemusí vyplatit: dítě pak cítí ještě větší tlak v podobě očekávání dospělého („...říkali mi, že když to zvládl Jaroušek, zvládnou to taky...“).
- » **Nepitvořte hlas.** Nesnažme se být nadměrně pečujícím zachráncem se sladkým hlasem. Situace, kdy dítěti sdělujeme pro něj pravděpodobně nepříjemnou informaci, si zaslouží naši stabilitu a jistotu, kterou dítě potřebuje. Buďte proto laskaví, a přesto pevní v hlase i jeho tónu, tempu a rytmu.
- » **Falešné sliby a utěšování.** Na riziko věty „určitě se ti tam bude líbit“ jsme již upozorňovali. Co může být neméně kontraproduktivní, je utěšování dítěte větami typu „to bude dobré, uvidíš“. Že máte s touto větou jak u sebe, tak u ostatních dobré zkušenosti? Představte si, že dítěti, které je smutné, větu „to bude dobré, uvidíš“ bez ohledu na naši radu povíte. Co se může stát? Dítě k vám vzhledne a s nadějí v očích se zeptá: „Vážně? A... jak to víš?“ Na tuto otázku mu vlastně nemůžete odpovědět, aniž byste lhali. Protože to, zda „to bude dobré“, nyní skutečně nikdo neví. Můžeme to dítěti jen ze srdce přát a udělat maximum proto, aby „to dobré bylo“. Ale zaručit to nemůžeme.
- » **Dlouhý monolog.** Přestože doporučujeme dítěti předat co nejvíce informací o plánovaném přechodu, dávejte si pozor na příliš dlouhé monology. Důležité je, aby dítě všechny informace vstřebalo. **Rozhovor můžeme v určité chvíli ukončit a vrátit se k dalšímu povídání později.** Řekněte dítěti, kdy se k dalšímu povídání vrátíte, a tento slib dodržte.
- » **Srozumitelnost.** Ověřte si, zda vám dítě rozumí. Nehovořte v dlouhých větách. Nepoužívejte výrazy, kterým dítě nemusí rozumět.

Jaké informace potřebujeme, abychom dítěti pocit bezpečí mohli poskytnout?

Na tuto otázku se hledá odpověď velmi těžko. Jaké informace má získat dítě od nás, jsme si uvedli.

I pomáhající profesionál ovšem potřebuje dostatek informací.

Informace ho mnohdy činí jistějším, stabilním a vytvářejí mu pevnější půdu pod nohama, kterou pro kontakt s dítětem potřebuje.

Experti, kteří přispěli k tvorbě této metodiky, se shodují na tom, že pro komunikaci s dítětem a pro zajištění jeho pocitu bezpečí jim pomáhají odpovědi na následující otázky:

- ? jaká je životní historie dítěte
- ? z jakého prostředí dítě pochází
- ? jaká je aktuální situace (biologické) rodiny dítěte
- ? jaké jsou hlavní charakteristiky dítěte, tedy „jaké je“
- ? o co se dítě zajímá, co ho baví
- ? jaký je aktuální zdravotní (fyzický i psychický) stav dítěte
- ? jak samo dítě vnímá a prožívá situaci, ve které se nachází
- ? komu dítě nejvíce věří, na koho se já jako expert mohu obrátit se žádostí o podporu

Pokud vás napadají další otázky, které potřebujete při vaší práci s dětmi zodpovědět, pak vám tleskáme! Čím více informací o tom, jaké dítě je, co má rádo a co naopak rádo nemá, máme, tím více můžeme přispět k jeho pocitu bezpečí.

Abychom vám vaši detektivní práci za detailnějším poznáváním dítěte usnadnili, připravili jsme pro vás **Knihu bezpečného kontaktu**, která je přílohou této metodiky. Jedná se o facilitační nástroj pro pracovníky v přímé péči (sociální pracovníky, vychovatele, pěstouny, náhradní rodiče, doprovázející pracovníky, zdravotní sestry, lékaře, psychology, ale též pro pedagogy v mateřských či základních školách), kteří potřebují o dítěti, se kterým pracují, vědět víc. **Díky přehlednosti a komplexnosti informací obsažených v tomto dokumentu tak budete moct výrazně zvýšit kvalitu péče o dítě nejen v přechodových situacích.**

Od koho pracovníci informace o dítěti potřebují a mohou získat?

Opět se s poděkováním vracíme k expertům z oblasti péče o ohrožené děti, kteří se s námi podělili o odpovědi na výše uvedenou otázku. Informace o dítěti jim v praxi dodávají:

- » klíčoví pracovníci péče o dítě (může to být jak sociální pracovník, tak pedagog, ale i rodič!),
- » děti samotné,
- » výchovní poradci ve školách,
- » učitelé,
- » lékaři,
- » psychologové,
- » psychoterapeuti,
- » údržbáři, uklízečky, kuchařky a jakékoli další profese, se kterými se dítě dostává do kontaktu.

Nezapomínejte na to, že dítě, zvláště v mladším věku, nerozlišuje mezi profesní hierarchií. Například dítěti v dětském domově může být daleko bližší paní uklízečka nebo paní kuchařka nežli sociální pracovníce. Získávejte cenné informace i od těchto osob. Získávejte informace od všech, kteří dítě znají!

Informace potřebují i ti, kteří budou dítě přebírat

Je nezbytné předat informaci o průběhu tranzitu dítěte všem zúčastněným osobám a blízkým lidem.

V rámci přípravy dítěte na přechod do nového prostředí je nutné zajistit, aby o vašem stylu práce měl informaci i pracovník, který bude dítě v novém prostředí přijímat. **Vysvětlete mu, jakým způsobem jste dítě na přechod připravovali.** Srozumějte ho s tím, proč je vaše práce na přípravě dítěte pro dítě tolik důležitá.

Dohodněte se na konkrétní podobě předání dítěte.

3. ZÁKLADNÍ DOPORUČENÍ PRO PRÁCI S DÍTĚTEM V KRIZI

Navázat kontakt s dítětem v krizi a provést ho jeho náročnou situací v kontextu „tady a teď“ je složitý proces. Plně kompetentní jsou k němu krizoví intervenenti – lidé z řad pomáhajících profesionálů, kteří mají absolvovaný komplexní výcvik v krizové intervenci.

Neznamená to však, že lidé bez výcviku nemohou přispět svými metodami práce k tomu, aby dítě v krizové situaci podpořili. Nabízíme vám k tomu několik doporučení:

- » K tomu, abyste dobře zvládli komunikaci s dítětem v krizi, **je nezbytné znát základy vývojových stádií dítěte** – specifika jednotlivých vývojových etap a odchylky od normy (např. vzdor u dvouletého dítěte má jiný význam než u dítěte osmiletého).
- » Komunikujte s dítětem přiměřeně jeho věku a situaci. Při komunikaci **buďte s dítětem ve stejné výšce** (sedněte si k němu, přidřepněte apod.).

Pokud jste u dítěte poprvé (či po dlouhé době, kdy už si vás dítě nemusí pamatovat), **představte se mu** („Ahoj Honzíku, já se jmenuju Petr a jsem policista.“) **a vysvětlete mu, proč jste tady.**

- » Používejte **vhodné oslovení**. Pokud jeho oblíbené oslovení neznáte, zeptejte se ho, jak mu blízcí lidé říkají.

- » Po celou dobu kontaktu s dítětem **sledujte jeho neverbální projev**. Pokud zaregistrujete, že se dítě klepe, že nabírá k pláči apod., okomentujte to („Všimla jsem si, že ses rozklepal. Mám tady deku a můžu tě přikrýt.“, „Vidím teď slzičky ve tvých očích...“). Pokud dítě nezareaguje po určité době mlčení, pokračujte („Je něco, co ti právě teď přijde líto?“).
- » V kontaktu s dítětem **přizpůsobte i svou nonverbalitu** – lze použít dotek, pohlazení.
- » V kontaktu s dítětem **využívejte jeho dětské jistoty** – např. hračku, medvídka...
- » Při komunikaci s dítětem v krizi využijte pro simulaci bezpečí dítěte jednoduché **pomůcky zmírňující stres**, např.:
  - mediační nástroj pro komunikaci s dítětem (hračky),
  - fotografie, obrázky, omalovánky,
  - krátké povzbudivé pohádky, příběhy,
  - antistresové pomůcky pro simulaci relaxačního prostředí, např. polohování do deky (novorozenci, kojenci), hudba v automobilu při převážení dítěte, aj. (Kocourková, Francírková, 2014).

- » To, co vám dítě v náročné situaci sděluje, **berte vážně**. Pro dítě je důležitý pocit, že mu věříte.
- » Naslouchejte dítěti. Nechte ho říct, co si myslí.
- » **Dejte dítěti čas**, aby se vyjádřilo ke všemu, k čemu potřebuje. Mlčí-li dítě, nespěchejte na něj. Ticho ale okomentujte („... někdy je těžké hledat slova, když jsme smutní. Můžeme tu teď spolu klidně jen tak být, nemusíme mluvit...“). V rámci krizové intervence, pokud nejste ohrožení na zdraví, **nespěchejte!**
- » **Přizpůsobte tempo své řeči** tempu dítěte. Hovoří-li dítě velmi rychle, hovořte pomaleji (jeho rychlé tempo může vyplývat z krizové situace).
- » Užívejte **jazyk dítěte**. Opakujte jeho výrazy, i ty nespisovné.
- » Volte jednoduché věty a přesvědčujte se, zda jste pro dítě srozumitelní.
- » Když dítě obtížně hledá slova, pomozte mu opakováním jeho slov, povzbuzováním.
- » Když se vás dítě na něco zeptá, nevyhýbejte se odpovědi.
Odpovídejte vždy pravdivě.
- » Neslibujte dítěti nic, co nemůžete splnit.
- » **Buďte bezpečně direktivní.** Dítě ve vás potřebuje mít jistotu.

4. ZJIŠŤOVÁNÍ NÁZORU DÍTĚTE

Informace o dítěti nezískáváme pouze od dospělých lidí v jeho okolí, ale také od něho samotného. Kromě informací o něm samém bychom měli také zjišťovat jeho názory. Co si o dané situaci myslí, co by si přálo a co naopak ne? A co vlastně teď potřebuje?

Někteří lidé se ohrazují tím, že „... je přece jasné, že dítě bude chtít zůstat tam, kde to zná, a nebude se chtít nikam přesouvat. Nač se ho tedy ptát na jeho názor, když ho předem znám?“ **Zjišťování názoru dítěte může mít jak intervenční, tak terapeutický charakter.** Vyjadřováním zájmu o to, co se dítěti právě honí hlavou, pomáhá dítěti pochopit, co se tady a teď děje. Tím, že vyjádříte svůj zájem o to, jak na situaci přechodu nazírá dítě, jaký na ni má nyní názor, můžete dítě podpořit v projevení jeho emocí. A tím, že podporujete dítě v projevení emocí, napomáháte i jejich lepšímu zpracování (s vědomím, že jste v této chvíli průvodcem dítěte v jeho náročné situaci).

Prožitek dítěte, že existuje někdo, pro koho je jeho názor důležitý, komu záleží na jeho pocitech a kdo jeho prožitky i názory respektuje, buduje i větší důvěru dítěte v dospělého. Důvěra v dospělou osobu je pro přechodovou situaci, ale i následnou péči o dítě v průběhu adaptace na nové prostředí velmi důležitá.

Při zjišťování názoru dítěte je třeba pamatovat na fakt, že do cca 6. roku věku jsou názory dítěte velmi proměnlivé, je schopno je měnit „z hodiny na hodinu“, tj. velmi rychle. Dlouhodobého konzistentního názoru začínají být schopny kolem 12. roku věku.

Co z toho vyplývá? Rozhodně ne to, že je tedy zbytečné zjišťovat názor malého dítěte, když se může za dvě hodiny změnit. Pamatujte, že **pokud dítě stabilně preferuje určité osoby/aktivity/předměty/místa..., projevuje se to v jeho chování, nikoli řečmi.** Charakteristiky a specifika toho, co dítě preferuje a upřednostňuje, naleznete v přehledné podobě v Knize bezpečného kontaktu. A to je další důvod, proč s ní pečlivě a vědomě pracovat.

NA CO SI DÁVEJME POZOR ANEB CO NEDĚLAT:

- » **Nekritizovat dítě za jeho názory.** Dítě jsme podněcovali k tomu, aby vyjádřilo, co si myslí. Zaujmete-li vůči jeho názorům kritický postoj, pravděpodobně ztratíte důvěru dítěte a již s vámi nebude chtít v rozhovoru pokračovat.
- » **Nekritizovat dítě ani neverbálně.** Dávejme si pozor na své neverbální projevy. Děti jsou vůči nim velmi citlivé.
- » **Nenutit dítě k odpovědím ani mu žádné nepodsouvat.** Děti se nemusí chtít k našemu sdělení vyjádřit. Důležité ovšem je, že jim dáváme prostor. I tento zážitek v dítěti probouzí větší důvěru v komunikaci s dospělými.

Pokud se o téma zjišťování názoru dětí (malých, velkých, zdravých, nemocných, bez postižení, s postižením, zkrátka všech) zajímáte více, vřele doporučujeme metodu Komunikační bedny z Velké Británie. Touto metodou se u nás aktivně zabývá organizace Latus, která v současné době pracuje na metodice jejího využití v podmínkách České republiky.

5. PRŮVODCE DÍTĚTE V JEHO MĚNÍCÍM SE PROSTŘEDÍ

Pro to, aby byl proces přechodu dítěte z jednoho prostředí do druhého dobře zvládnutý, je potřeba mít vymezeny dvě role:

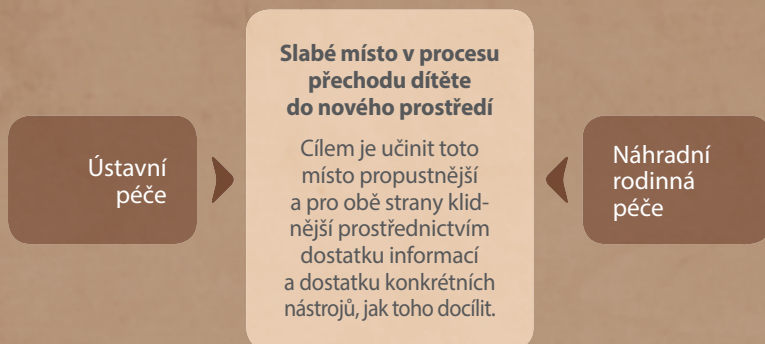
- » koordinátora procesu,
- » přechodového pracovníka.

V současném systému péče o ohrožené děti naplňuje obě tyto role OSPOD. Pracovníci OSPODu jsou však pro velké množství případů často pracovně přetížení a není v jejich možnostech a často ani silách naplňovat roli koordinátora i přechodového pracovníka v celém jejím obsahu i rozsahu tak, jak si dítě v tranzitní situaci zaslouží. Z tohoto důvodu **doporučujeme možnost využít jiného odborného pracovníka se zkušeností s prací s dětmi v přechodových situacích**. Doporučujeme proto zmapovat, které nestátní neziskové organizace, případně jiná zařízení v rámci kraje, tuto možnost nabízí, a vymežit, jakým způsobem by mohla být pracovníkům OSPOD prospěšná.

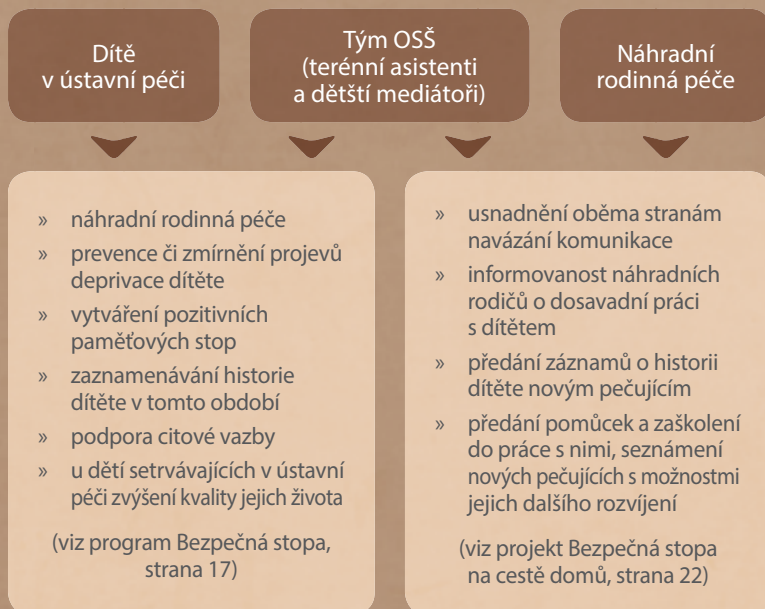
Role koordinátora procesu a role přechodového pracovníka je velmi dobře popsána v Manuálu MPSV v kapitole Doprovázení dítěte v jeho měnícím se prostředí včetně přípravy všech zapojených osob (Kocourková, Francírková, 2014). Autorky zde zdařile popisují kompetence koordinátora i přechodového pracovníka a konkrétní postupy při přechodu dítěte z jedné formy péče do druhé.

Službu a popis průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí nabízíme v naší stejnojmenné publikaci (Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí, 2010). Pro lepší představu, jak může být tato služba k užítku, přikládáme její ilustraci:

KDE VIDÍME NAŠE MÍSTO V PROCESU PRÁCE S CÍLOVOU SKUPINOU?

ROLE OBČANSKÉHO SDRUŽENÍ ŠAFRÁN DĚTEM (DÁLE JEN OSŠ) V TOMTO PROCESU

6. PŘECHOD JE TU. CO SI POČÍT?

Dobrá a poctivá příprava na tranzit vám přechodovou situaci skutečně ulehčí. Pokud máte vy i dítě dostatek informací, máte mnohem pevnější půdu pod nohama.

I přes dobrou přípravu však mohou nastat momenty (a také v praxi nastávají!), kdy dítě bude samotnou situaci předávání prožívat nelibě. V takových případech doporučujeme využívat základních technik krizové intervence popsanych v kapitole Základní doporučení pro práci s dítětem v krizi.

Chvíle, kdy přijíždíte s dítětem do nového prostředí, od vás bude vyžadovat klid a trpělivost. Nesnažte se (třeba ve své možné nervozitě ze situace) tuto chvíli urychlit. Dopřejte dítěti čas a prostor pro první krůček k adaptaci na nové prostředí.

Ještě v autě dítěti sdělte, kam nyní půjdete a kdo vás tam bude čekat. Můžete dítěti říct, že se jedná o osobu, kterou již vidělo (pokud došlo k jejich setkání v původním prostředí dítěte), nebo o osobu, kterou zná z fotky (kterou jste dítěti ukázali). Pokud dítě přebírající osobu dosud nevidělo, dbejte na její klidné představení.

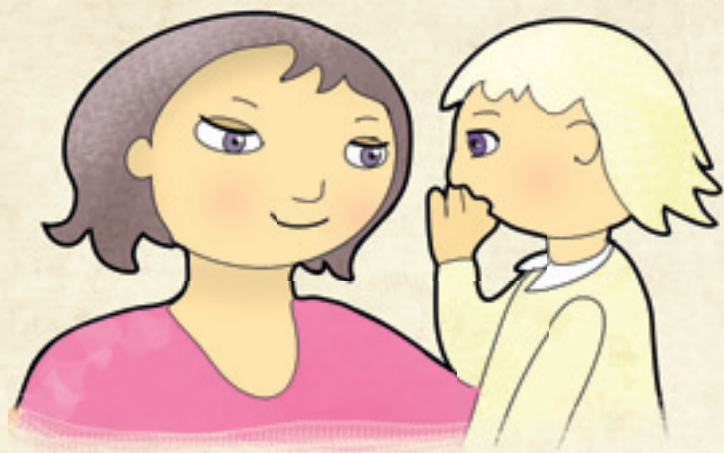
Přijetí dítěte novým pečujícím by mělo být **vždy** vřelé. Doporučujeme, aby nejprve věnoval pozornost dítěti a až posléze doprovázející osobě z původního prostředí. Měl by dítěti dopřát dostatek času. Samozřejmostí je být svýma očima v úrovni jeho očí.

Dítě nikdy nepředávejte z náruče do náruče.

V samotné přechodové situaci mohou mít děti spoustu potřeb, které však nemusí dokázat vyjádřit. Abyste jim ulehčili, můžete si představit, že vám dítě do ucha šeptá následující:

1. Měj ke mně úctu jako k člověku.
2. Zajímej se o mě upřímně.
3. Povídej mi o lidech, kteří mě teď obklopují a budou obklopovat.
4. Nejdříve mi řekni, co se mnou budeš dělat a co ode mne očekáváš.
5. Nezapomeň, že potřebuji ochranu, jistotu a pozornost.
6. Věnuj mi vřelý lidský vztah.
7. Můžeš mi cokoli říct i přikázat, ale vyslechni mě.
8. Jsem raději, když svoje povinnosti vykonáváš s milým úsměvem.
9. Zkus vidět situaci mýma očima. (Krák et al., 1991)

II. SPECIFICKÁ A DALŠÍ DŮLEŽITÁ TÉMATA TRANZITNÍ PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

7. PŘECHODY DÍTĚTE DO/Z NEMOCNIČNÍHO PROSTŘEDÍ

Protože se snažíme o podporu mezioborové komunikace v péči o ohrožené děti, nesmíme zapomenout na vás, milí zdravotníci, kteří o děti pečujete.

Ani na vás, ostatní pečující, kteří na určitou dobu zdravotníkům děti svěřujete.

O přechodech ohrožených dětí z ústavního zařízení do zařízení nemocničního se příliš nediskutuje. Domníváme se, že tato skutečnost je nedostatkem v péči o tyto děti. Pro dítě, které má zranitelnou duši v důsledku nepříjemných sociálních zkušeností, může být přechod do nemocnice traumatizující.

Proto mu věnujeme pozornost a samostatnou kapitolu.

Komunikace s dítětem, jak je patrné již z předchozího textu, je specifická činnost. K jejímu zvládnutí ve zdravotnickém zařízení je nutno, aby zdravotničtí pracovníci efektivně zvládali různé komunikační situace.

- » První podmínkou, jak úspěšně zvládat komunikaci s dítětem, je **důkladná znalost vývojových charakteristik a zvláštností dítěte** od jeho narození až do doby dospělosti.
- » Druhou podmínkou je **znalost aktuálního zdravotního stavu dítěte**, charakteru a typu onemocnění, intenzity jeho klinických příznaků a jejich prožívání.

Nezapomínejme, že to, jak dítě svůj stav prožívá, je pro vytvoření optimálních podmínek jeho pocitu bezpečí ještě důležitější než klinické příznaky. **Ptejte se proto dítěte na to, jak se cítí, jak se má, jakou má dnes náladu.**

- » Neméně podstatnou podmínkou je **přehled o aktuálním psychickém stavu dítěte**, který vyplývá z jeho momentálního stavu. Každé dítě (Opravdu každé! I to, které „jen“ leží a nemá schopnost verbálního vyjadřování.) si uvědomuje svou nemoc. Každé dítě ji prožívá jinak. Jinak prožívá nemoc dítě klidné, vyrovnané, jinak dítě prudké, hyperaktivní a jinak dítě úzkostné. **Neexistuje proto obecně platný postup v komunikaci s dítětem, ale je nutné přizpůsobit obecně platná pravidla individuálně každému dítěti podle věku, vyspělosti a jeho potřeb.**

Za normálních okolností je dítě hospitalizováno s rodinným příslušníkem, avšak ne vždy je to možné. Například u dětí z ústavních zařízení. Faktor blízkosti rodinného příslušníka, blízké osoby, v těchto případech chybí. Dítě se tak stává osobou, která má psychickou náročnost hospitalizace zvládnout sama, za přítomnosti do té doby neznámé osoby – tj. sestry, lékaře. O to více bychom se měli starat o zajištění základních psychických potřeb dítěte před, při i po přijetí do zdravotnického zařízení!

Velmi doporučujeme, **aby dítě bylo na přechod do zdravotnického zařízení připraveno**. Čím méně bylo příležitostí připravit dítě na hospitalizaci, tím silnější budou první dojmy dítěte z nového prostředí. Jak dítě připravit na přechod do jiného prostředí co nejlépe si můžete připomenout ve 2. kapitole Potřeba bezpečí dítěte v přechodové situaci.

Dítěti je nutno vysvětlit důvody hospitalizace.

Přijatelnou formou, s důrazem na pozitivní okolnosti (návrat zdraví, noví kamarádi, zajímavé věci...).

Vstup dítěte do nemocnice

I přes značnou snahu pečujících osob bývá vstup dítěte do nemocničního zařízení stresujícím zážitkem. Odborníci doporučují následující kroky, které by se měly dodržovat při příjmu dítěte na oddělení:

- » **Dítě pozdravte, představte se a zeptejte se ho, jak se jmenuje:**
„Ahoj, já jsem Jana a jsem tady zdravotní sestřička. Budeme se tu spolu vídat. Jak se jmenuješ?“ **Kontakt můžete navázat pomocí hračky, knížky** či jiného mediačního nástroje. Dítě pak v průběhu celé hospitalizace oslovujte jménem. Dítě vám může sdělit jinou podobu jména, než na které je zvyklé při oslovování. Na co je dítě zvyklé a jak ho máte oslovovat, můžete zjistit z Knihy bezpečného kontaktu, kterou by vám při předávání dítěte měl předat jeho doprovod.

Vy, kteří dítě do nemocnice doprovázíte, s sebou Knihu bezpečného kontaktu nezapomeňte vzít. Vysvětlete personálu její význam a užitečnost pro jejich následnou práci s dítětem.

- » Komunikaci orientujte v první linii na dítě, až poté na doprovázející osobu. **Nejprve mluvíte s dítětem, až poté s doprovázející osobou!** Dítě tak nabude pocitu důležitosti, partnerství a vytvoří si k vám větší důvěru.
- » **Umožněte dítěti aktivní spolupráci při vstupu na oddělení.**
- » **Seznamte dítě nejen s jeho pokojem, ale i celým oddělením.** Ukažte dítěti vyšetřovnu, kde vás v případě potřeby najde.
- » **Představte dítě na pokoji ostatním dětem a děti představte jemu.**
- » **Ukažte dítěti, kde najde hernu, hračky, knihy.** Seznamte ho s požadavkem jejich úklidu po ukončení her.
- » **Povyprávějte dítěti o lékařích, sestrách, učitelích i jiných lidech na oddělení.**
- » Poskytněte dítěti **prostor pro to, aby se mohlo zeptat** na to, co ho zajímá.

Při přijímání dítěte bez rodinného příslušníka či jiné osoby, která by po celou dobu hospitalizace byla s dítětem, je na místě umožnit doprovázející osobě, aby sama dítě uložila do postýlky a ve vhodný okamžik odešla.

Předpokladem úspěšné terapie i ošetrovatelské péče je aktivní komunikace sestry s dítětem. Sestra je v průběhu hospitalizace nejbližší osobou, která tráví s dítětem nejvíce času a má značný vliv na adaptaci dítěte na hospitalizaci.

Sestra se v interakci s dítětem kromě zdravotníka stává partnerem pro hru, kamarádem, náhradou blízké pečující osoby. Klidné, vlídné a trpělivé vystupování je pro dítě zdrojem jistoty a bezpečí. **Komunikace s dítětem vyžaduje velkou dávku trpělivosti, důslednosti, upřímnosti, lidskosti.** Nedílnou součástí profesionálního i lidského přístupu zdravotníka je jeho schopnost dítěti se zájmem naslouchat.

Možná vás napadá, že na přílišné zdlouhavé povídání s dítětem nemáte v praxi moc času. S dítětem nemusíte sedět a povídat půl hodiny. Ve skutečnosti stačí dítěti položit pár otázek, kterými vyjádříte svůj zájem o něj. Toto může mít dalekosáhlejší terapeutické účinky než tabletky, převazy či rehabilitační cvičení...

Role doprovázejícího pracovníka při přijímání dítěte do nemocnice

Jako doprovázející osoba byste měli dítě na přechod do nemocnice připravit. Pokud to není možné, je nutné být důkladně informován od osoby, která dítě na tranzit do nemocnice připravovala, o tom, co všechno se v hovoru s dítětem odehrálo.

Doprovázející osoba by měla být seznámena s onemocněním dítěte a předpokládanou délkou hospitalizace dítěte. Důležitou informací pro vás je možnost návštěv, časová ohraničenost návštěvy, možnost volného pohybu na oddělení, nikoli jen na pokoji, přípouští-li to zdravotní stav dítěte.

Pro zdravotnického pracovníka je důležité získat informace o dítěti, které potřebuje k vyplnění ošetrovatelské dokumentace. Je-li dítě schopno podat tyto informace samo, pak je sestra vypisuje s dítětem a doprovázející osoba je pouze korekcí. Není-li dítě schopno předat své anamnestické údaje, poskytuje je doprovázející osoba.

Připomínáme, že kromě základních anamnestických údajů je důležité předat ošetrovatelskému personálu i další charakteristické znaky dítěte, které mohou být přehledně zpracovány v Knize bezpečného kontaktu. Tyto charakteristiky mohou výrazně usnadnit komunikační proces mezi dítětem a zdravotnickým personálem.

Jako doprovázející osoba **předejte zdravotnickému personálu informaci o tom, jaké má dítě s hospitalizacemi zkušenosti (a také kolik jich má).**

Předejte mu sdělení o užitečnosti a praktičnosti knihy, která obsahuje podrobnější informace o specifikách dítěte (může to být Kniha bezpečného kontaktu, ale také jiný druh dokumentu, kde jsou o dítěti souhrnné informace).

Doporučujeme, aby dítě při ukončení hospitalizace vyzvedával ten samý člověk, který ho do nemocnice přiváděl.

Dítě v průběhu hospitalizace

V průběhu hospitalizace je nutné mít neustále na paměti, že pracujete s dětmi, které mají za sebou možná i několik velmi špatných sociálních zkušeností a jejichž důvěra v dospělé i svět kolem proto může být narušena.

Dbejte tedy na to, aby adaptace dítěte na vaše prostředí byla co nejsnadnější. K tomu vám výrazně pomohou informace, které byste o dítěti měli získat od doprovázejícího pracovníka. **Doprovázející pracovník by měl zdravotníkovi v nejlepším možném případě předat informace o dítěti a jeho specifikách v psané podobě** (viz. Kniha bezpečného kontaktu).

Text, který byste o dítěti a jeho charakteristikách měli od doprovázejícího pracovníka obdržet, se nebojte doplnit o své postřehy. Pro pomáhající profesionály, kteří o děti pečují, jsou informace od vás dalším cenným zdrojem na cestě lepšího poznání dítěte, a tím pádem jsou i instrumentem k neustálému zvyšování kvality péče o dítě.

Informace o dítěti doporučujeme sepisovat i v případě, kdy žádný materiál, žádnou knihu bezpečného kontaktu od doprovázející osoby nedostanete. Představte si, jak cenné informace od vás by tak mohli získat pracovníci Fondu ohrožených dětí z následující autentické (neupravované) kazuistiky jedné ze sester z nejmenovaného nemocničního zařízení:

Čtyřletý pacient přijat na naši kliniku s popáleninou na břicho, z odběrů moči zjištěna přítomnost pervitinu v těle - matka závislá na drogách, strýc, který chlapce hlídal, mu dal dávku a přidržel chlapce na rozpáleném topení. Vyšetřování policií ČR, matka měla po určité době zákaz vstupu na oddělení, pro pacienta si na konci hospitalizace přišly pracovnice z Fondu ohrožených dětí. Dítě bez matky bylo hodně vystrašené, postupem času si sestry získaly jeho důvěru. Báł se - například se pomočil do postele a báł se to někomu říct. V přítomnosti matky na sestry nereagoval, volal jen maminku, která pod vlivem drog na něho byla zlá. Po odchodu z nemocnice už nemáme další informace.

8. PŘECHODY DĚTÍ V RÁMCI MEZINÁRODNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Přechody dětí v rámci mezinárodní náhradní rodinné péče mají svá specifika, proto jim věnujeme samostatnou kapitolu.

Tranzit dítěte do domova k zahraničním pečujícím je „jiný“ především tím, že pečující hovoří jiným jazykem, kterému dítě ve většině případů nerozumí. To může v dítěti vzbuzovat nejistotu, zmatek. Na tuto skutečnost je třeba myslet. Dítě na ni můžeme do určité míry připravit. Jak?

Doporučujeme řídit se obecnými pravidly, která vám nabízíme v předchozích kapitolách. Dále doporučujeme sdělit dítěti, že lidé, kteří za ním přijedou, budou mluvit jinak, než je zvyklé. Dítě (obzvláště malé) si tuto skutečnost s největší pravděpodobností nebude umět představit. Proto jsou důležité následující body:

- » pustit dítěti krátkou pohádku v jazyce, kterým hovoří budoucí náhradní pečující ze zahraničí,
- » pouštět dítěti pohádky a písničky v jazyce nových pečujících každý den do doby, než přijedou,
- » ukázat dítěti fotografie typické pro zemi, kam by se mělo přesouvat,
- » mluvit s ním o zemi, odkud přijedou noví pečující, podněcovat jeho zájem a zvědavost,
- » z našich zkušeností vyplývá, že většina dětí projevuje živý a radostný zájem o četbu turistických průvodců s obrázky.

V praxi se osvědčilo doporučit novým zahraničním pečujícím, aby se naučili základní fráze v českém jazyce, které zejména v prvních fázích kontaktu s dítětem mohou usnadnit jejich vzájemné spolubytí. Mohou to být slova/fráze typu: jíst, pít, spát, ven, domů, mám tě rád.

9. TO NEJDŮLEŽITĚJŠÍ NAKONEC

Aneb shrnutí toho, co můžete konkrétně udělat.

1. Zajímejte se o historii dětí, které zažívají ve svých životech přechody.
2. Respektujte zvláštnosti dítěte i jeho přání.
3. Reflektujte potřeby dítěte a berte v potaz jeho názory.
4. Vždy mějte na mysli, že nejdůležitější je zajistit dítěti potřebu bezpečí.
5. V přechodových situacích informujte dítě o konkrétních faktech (kam jde, s kým jde, proč... atd.).
6. Zajímejte se o charakteristiky jednotlivých vývojových období v životě dítěte. V každém období mohou být potřeby dětí něčím jiné.
7. Budujte síť pomáhajících profesionálů – všech, kteří se dostávají do styku s dětmi v přechodových situacích (zdravotníci, sociální pracovníci, pedagogové, policisté).
8. Domlouvejte se s ostatními pomáhajícími profesionály, jak bude tranzit dítěte vypadat, ještě před jeho uskutečněním (pokud lze).
9. Nebojte se říct si o podporu ve vaší náročné práci.

Práce s dětmi v přechodových situacích je velmi náročná a má svá charakteristická specifika. K tomu, abyste se při tranzitní péči o dítě cítili dobře a jistě, je třeba tato specifika znát. Z našich zkušeností vyplývá, že jsou velmi užitečné supervize, semináře, workshopy a výcviky, které jsou šité na míru konkrétním potřebám přechodových pracovníků. ŠAFRÁN dětem v současné době připravuje sérii několika seminářů a také výcvik pro pracovníky, doprovázející děti v průběhu jejich velkých změn v životě. Doporučujeme proto sledovat webové stránky s nabídkou těchto vzdělávacích akcí.

Všem z vás, kteří vykonáváte krásnou a náročnou práci s dětmi v přechodech, chceme ještě vzkázat:

- » Ohrožené dítě má zkušenost s nestabilním rodinným i celým sociálním systémem. Jeho situaci můžete stabilizovat svým vlastním přístupem. K němu by vám měla posloužit i tato metodika.
- » Uvědomte si, že k velkým změnám vedou většinou malé kroky.
- » Dopřejte si radost z každého malého kroku, který na cestě s dítětem v přechodu uděláte.

Literatura

Grossmann, K. E., Grossmann, K., Waters, E. (2005).

Attachment from Infancy to Adulthood. The Major Longitudinal Studies. London: Guilford Press.

Helus, Z. (2009).

Dítě v osobnostním pojetí.

Praha: Portál.

Children without Parental Care.

2009. Members Survey. Eurochild, 2009.

Kocourková, J., Francírková, Š. (2014).

Doprovázení dítěte v jeho měnícím se prostředí včetně přípravy všech zapojených osob. Kapitola manuálu MPSV.

Praha: ŠAFRÁN dětem.

Kolektiv autorů (2010).

Průvodce dítěte v jeho měnícím se prostředí.

Praha: ŠAFRÁN dětem.

Krák et al. (1991).

Psychológia v práci detskej sestry.

Martin: Osveta.

Kristová, J. (2004).

Komunikácia v ošetrovatelstve.

Martin: Osveta.

Langmeier, J., Matějček, Z. (2011).

Psychická deprivace v dětství.

Praha: Karolinum.

Matějček, Z. (1986).

Počátky našeho duševního života.

Praha: Panorama.

Matoušek, O., Pazlarová, H. (2014).

Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny.

Praha: Portál.

Oppenheim, D., Goldsmith, D. F. (2007).

Attachment Theory in Clinical Work with Children.

Bridging the Gap between Research and Practise.

New York: The Guilford Press.

Plevová, I., Slowik, R. (2010).

Komunikace s dětským pacientem.

Praha: Grada.

Pughe, B., Philpot, T. (2007).

Living Alongside Child 's Recovery – Therapeutic

Parenting with Traumatized Children.

London: Jessica Kingsley Publishers.

Šulová, L. (2011).

Raný psychický vývoj dítěte.

Praha: Karolinum.

Uhlířová, V. (2012).

Vztahový labyrint v náhradní rodině.

Praha: Občanské sdružení Rozum a cit.

III. STANDARDY TRANZITNÍ PÉČE PRO POBYTOVÁ ZAŘÍZENÍ

1. PÍSEMNÝ KONTAKT / KONTAKT S KRAJSKÝM ÚŘADEM / TELEFONICKÝ KONTAKT

Pro první setkání s budoucími osvojiteli/pěstouny (v textu též používáme termín „náhradní pečující“) je třeba mít dostatek času a prostoru. Není vhodné setkání uspěchat či být v neklidu proto, že máte být někde jinde, ať již pracovně či jinak, máte-li po pracovní době. **Stanovte si na pracovišti dobu, která je pro váš první osobní kontakt s budoucími náhradními pečujícími nejvhodnější.** Dobu, ve které je nejpravděpodobnější, že nebudete příliš rušeni. Informujte o této optimální době pracovníky Krajského úřadu / Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí (dále jen ÚMPOD), kteří jsou s vámi v organizaci zajišťování náhradní rodinné péče v kontaktu. Doporučujeme informovat pracovníky Krajského úřadu o tomto čase písemně. Budou tak mít při kontaktu s náhradními pečujícími na paměti, jak časově naplánovat průběh organizace celého následného procesu.

NÁŠ TIP: Vytvořte pro budoucí osvojitele/pěstouny **dopis s informacemi o tom, co je po příjezdu do vašeho zařízení čeká** (dále jen Dopis). Obsahem Dopisu by mělo být následující:

- » popis cesty do vašeho zařízení, informace o možnosti parkování v blízkosti areálu, instrukce, na kterou část zařízení se má zvonit, do kterého vchodu se má jít apod.,
- » výčet dokumentů, které od nich budete potřebovat,
- » informace, v kterou dobu je nejvhodnější přijet, kdy je nejvhodnější zařízení opustit,

- » soupis e-mailových a telefonických kontaktů na konkrétní pracovníky, kteří mají na starosti interakce budoucích náhradních pečujících s dítětem,
- » požadavek, aby náhradní pečující zatelefonovali do zařízení, pokud mají zpoždění na cestě v den setkání,
- » stručný popis toho, co bude po jejich příjezdu následovat (viz celý následující text).

Mnohé z těchto informací pečující zajisté dostanou i ústně od úředníků Krajského úřadu / ÚMPODu. Přesto doporučujeme usnadnit budoucím osvojitelům/pěstounům celý proces tím, že si nebudou muset vše pamatovat z ústního předání. Díky vašemu Dopisu budou mít k dispozici i oporu při možném opomenutí některých informací.

Dopis pro budoucí osvojitele/pěstouny pošlete příslušným pracovníkům Krajského úřadu / ÚMPODu a požádejte je o jeho předání náhradním pečujícím buď v tištěné nebo e-mailové podobě.

MEZINÁRODNÍ NRP: Pošlete vámi vytvořený Dopis příslušnému pracovníkovi ÚMPODu a požádejte ho o zajištění překladu minimálně do anglického jazyka, případně do jazyka budoucích osvojitelů. Před příjezdem do vašeho zařízení pracovníka ÚMPODu požádejte, aby dopis budoucím osvojitelům předal.

NÁŠ TIP: Vytvořte si ještě před příjezdem budoucích osvojitelů seznam nejvíce užívaných slov, která byste mohli případně potřebovat. V praxi se ukazuje, že mnozí cizinci nehovoří anglicky, nýbrž pouze svým rodným jazykem. Budete-li na tuto skutečnost připraveni, usnadní vám to vzájemnou komunikaci.

2. PŘÍJEM OSVOJITELŮ/PĚSTOUNŮ – PRVNÍ KONTAKT V ZAŘÍZENÍ

Budoucí náhradní pečující by měli být v Dopise informováni o tom, s kým se v zařízení pravděpodobně setkají jako s prvním. Měli by dostat informaci, které vchodové dveře mají vyhledat, na který zvonek mají zazvonit. Máte-li v zařízení recepci s návštěvní knihou, informujte o tom v Dopise. Dále budoucí osvojitele/pěstouny informujte o tom, kam se budou ubírat jejich kroky od recepcce či jiného místa prvního kontaktu v zařízení.

3. PŘÍJEM OSVOJITELŮ/PĚSTOUNŮ DO KANCELÁŘE

Jakmile vás recepce o příjezdu náhradních pečujících uvědomí, vyzvedněte je. Představte se jménem, uveďte své pracovní zařazení a odveďte je do kanceláře, ve které bude probíhat jednání. Cestou do kanceláře případně náhradní pečující uvědomte o tom, že jsou v kanceláři ještě další osoby.

Po příchodu do kanceláře představte náhradní pečující ostatním přítomným, ty pak představte též, a to včetně jejich pracovního zařazení. Tato „formalita“, jakkoli se může zdát zbytečná, je pro příchozí zvenčí, kteří jsou navíc často nervózní, podpurným elementem. První návštěva vašeho zařízení je pro nové náhradní pečující citlivou situací, která si zaslouží vytvoření atmosféry důvěry, bezpečí a intimity. Máte-li v kanceláři studenty na stáži, dohodněte se s nimi, aby jednání přítomni nebyli. Tento postup volíme proto, aby osvojitelé/pěstouni nenabývali pocitu výrazné převažky personálu.

Jednání s náhradními pečujícími by se měli zúčastnit:

- » sociální pracovník, v jehož kompetenci je řešení případu dítěte, které má být osvojeno / předáno do pěstounské péče,
- » psycholog,
- » lékař zařízení.

MEZINÁRODNÍ NRP: Dohodněte se ještě před společným sezením s budoucími osvojiteli na tom, jakým způsobem si přejí, abyste s nimi komunicovali. Zda například upřednostňují „lámanou“ angličtinu, či zda společně využijete služby Google Translator na internetu. Výhodou vašeho prvního setkání je, že budete mít k dispozici tlumočnicka. Připravte se však i na další dny, kdy již tlumočnicka k dispozici nebude!

4. OBSAH JEDNÁNÍ V KANCELÁŘI

Zkušenosti z praxe ukazují, že se náhradní pečující po příjezdu do zařízení nemohou dočkat okamžiku, kdy se prvně uvidí s dítětem, pro které byli vybráni. Přestože je jejich nastavení zcela pochopitelné, doporučujeme pro ně ještě před prvním setkáním s dítětem společné sezení sociálního pracovníka, psychologa a lékaře zařízení.

Nenechte se náhradními pečujícími vyvést z konceptu. Možná vás budou prosit, ať se nejprve jdete podívat za dítětem. Sdělte jim, že vaše sezení je důležité proto, aby se v zařízení „usadili“, aby získali potřebné informace a aby měli možnost se ještě před prvním setkáním na cokoli zeptat.

Prostor, ve kterém se má společné setkání odehrát, by měl být oprostěn od rušivých elementů (průchozí místnost, časté zvonění telefonu atd.).

Jednání v kanceláři by se měl ujmout jeden ze zaměstnanců zařízení. Doporučujeme tímto pověřit sociálního pracovníka, který mívá největší přehled o spisové složce k náhradní rodinné péči konkrétního dítěte.

NÁŠ TIP: Doporučujeme dát jednání strukturu, která náhradním pečujícím pomůže orientovat se lépe v situaci, kdy mohou být nervózní. Může vypadat například takto:

- » seznámení náhradních pečujících s obsahem jednání (proč jsme tady, co se bude dít, co od nás teď dostanou),
- » sociální situace dítěte,
- » zdravotní stav dítěte,
- » vývoj dítěte z hlediska psychologického,
- » specifika péče o dítě,
- » seznámení s chodem zařízení (jaký má dítě režim, pravidla pobytu lidí, kteří v zařízení nejsou zaměstnanci atd.),
- » zodpovězení dotazů.

Každý z multidisciplinárního týmu (sociální pracovník, psycholog i lékař) by měl mít pro budoucí osvojitele/pěstouny připravenou **listinu se stručným shrnutím aktuálního stavu dítěte (dále jen Aktualizovaná listina)**.

Neměla by to však být kopie ze zdravotní/psychologické/sociální dokumentace, nýbrž jednoduše, vlastními slovy popsaná listina s informacemi, které budou odborníci náhradním pečujícím předávat i ústně. Pamatujte na to, abyste náhradní pečující příliš nezahltili. (Například kompletním výčtem medikamentů,

keré dítě aktuálně užívá. To si pečující následně mohou přečíst ve zdravotnické dokumentaci. Vy je pouze připravíte na to, že dítě bere určité léky, a sdělíte jim, kde informace o medikaci dítěte naleznou.)

Ústní předání veškerých informací je velmi důležité. Mějte na mysli, že Aktualizovaná listina s informacemi poslouží náhradním pečujícím později, a jen orientačně. Aktualizovaná listina nezodpoví případné dotazy. Vy ano. Věnujte proto této fázi pozornost.

Připravte pro náhradní pečující tužku a papír, aby si případně mohli zapisovat poznámky a dotazy.

Poté, co každý z vašeho multidisciplinárního týmu předá v ústní i písemné podobě aktuální informace o dětech, vyzvěte budoucí náhradní pečující k případným dotazům. Po zodpovězení dotazů seznamte náhradní pečující s tím, co bude následovat. Řekněte jim:

- » na které oddělení půjdou,
- » kdo je tam odvede / kdo si je vyzvedne,
- » kdo na oddělení bude přítomen,
- » kde se prvně setkají s dítětem,
- » zda budou přítomny i jiné děti,
- » kde budou moct trávit s dítětem první chvíle seznamování,
- » jak dlouho budou moct být s dítětem,
- » co s dítětem budou moct dělat (zda je možné krmení, přebalování atd.),

- » jaká jsou na oddělení pravidla, kde všude se budou moct pohybovat,
- » jak se s dítětem následně nejlépe rozloučit,
- » kam mají po rozloučení s dítětem dále směřovat.

Pro zajištění maximálního pohodlí můžete náhradním pečujícím nabídnout, že jim věci, které mají s sebou, uschováte ve své kanceláři.

5. PŘECHOD NA ODDĚLENÍ

Přechod na místo, kde se dítě nachází, je pro nové náhradní pečující mnohdy emočně náročným procesem. Vaším úkolem, s ohledem na co nejsnazší adaptaci dítěte na změnu jeho životních podmínek, je náhradním pečujícím vytvořit takovou atmosféru důvěry a bezpečí, ve které se bude minimalizovat riziko přenášení nervozity z dospělých na dítě.

Příchod nových pečujících na oddělení by měl být maximálně citlivý nejen vůči dítěti, které by měli převzít do péče, ale i vůči ostatním dětem a chodu celého oddělení, včetně personálu. Seznamte je proto důkladně s chodem a zvyky oddělení, kde se dítě nachází.

Alespoň týden před příjezdem nových pečujících zajděte na oddělení za staniční sestrou / vedoucím pedagogem a sestrou/tetou dítěte, která ho má na starosti, abyste se zeptali na specifika péče o něj. K tomu by vám měla posloužit především senzobiografická anamnéza, která je součástí této metodiky. Sestry/tety, které se o děti starají, jsou zvyklé na dotazy adoptivních rodičů a pěstounů, kteří si pro děti do zařízení přijíždějí. Měly by vám připravit seznam nejčastějších dotazů, se kterými se na ně noví pečující obvykle obracejí. K tomu by měly připojit odpovědi týkající se konkrétního dítěte, na které se mají přijet podívat noví pečující.

Vysvětlete sestrám/tetám na oddělení, proč po nich tyto informace chcete, ještě předtím, než noví náhradní pečující přijedou. Cílem je co nejvíce usnadnit jejich první setkání s dítětem. Nenarušovat ho tím, že je bude sestra/teta instruovat a informovat o mnoha věcech. Okamžiky prvního setkání by měly být co nejméně zatíženy povídáním. Dejte novým pečujícím a dítěti dostatek prostoru pro plné prožití prvních společných chvil.

Ráno v den příjezdu nových náhradních pečujících informujte celé oddělení (minimálně pak staniční sestru a sestru/tetu na příslušném pokoji) o tom, že dnes přijedou náhradní pečující. Nezapomeňte jim sdělit, v kolik hodin přijedou a jaké instrukce od vás dostanou. Budete tak minimalizovat přesycení budoucích osvojitelů/pěstounů informacemi a maximalizovat intenzitu společného prožitku prvního setkání.

6. OSVOJITELÉ/PĚSTOUNI NA ODDĚLENÍ

Jakmile přijdete s novými náhradními pečujícími na oddělení, informujte personál o tom, že jste přítomni. Zaveďte náhradní pečující do pokoje, kde je dítě, za kterým přijeli.

V pokoji dítěte by měla být přítomna sestra/teta, na kterou je zvyklé. Ta nejdříve přivítá vás, tedy sociálního pracovníka, který vchází do pokoje jako první. Dítě sociálního pracovníka zná, a tak je to pro něj další bezpečná kotva, hned po sestře/tetě, na kterou je zvyklé. Po vašem příchodu na pokoj následuje příchod náhradních pečujících. Věnujte okamžiku prvních chvil příchodu nových pečujících do prostředí dítěte citlivou pozornost.

Pamatujte na zásadní pravidlo – dítě nikdy nepředávejte z náruče do náruče!

Pokud má sestra/teta dítě v náruči, položí ho na postýlku / přebalovací pult / na zem... a teprve odtud si jej mohou vzít do náruče náhradní pečující. Informujte náhradní pečující o tom, že by dítěti měli dopřát čas na to, aby je zafixovalo pohledem a zvyklo si na jejich přítomnost. Nedoporučujeme, aby dítě brali do náruče okamžitě. Výjimkou jsou samozřejmě situace, kdy jim dítě do náruče skočí spontánně samo.

Dopřejte dítěti i novým pečujícím dostatek času a prostoru na vzájemné poznávání se. Po několika minutách doporučujeme, aby sociální pracovník z oddělení odešel. V prostoru s dítětem stále zůstává sestra/teta jako bezpečná kotva, která je ovšem procesu seznamování se s novými pečujícími přítomna z větší vzdálenosti. Dítě na sestru/tetu vidí, zároveň však není hlavním bodem v jeho zorném poli.

NÁŠ TIP: Během prvních společných chvil můžete, jako sociální pracovník, dítěti a osvojitelům/pěstounům udělat fotografii, kterou před jejich odchodem vytisknete a věnujete jim ji. Fotografie dejte/ukazujte každý den i dítěti.

Ve chvíli, kdy uplyne doba, po kterou je s náhradními pečujícími dohodnuto, že budou s dítětem, je na to sestra/teta upozorní a dopřeje jim čas, aby se s dítětem rozloučili. Náhradní pečující mohou dítěti předat malý dárek, který dítěti ponechejte u sebe.

Předem upozorněte sestru/tetu, aby nevyprovázela náhradní pečující tak, aby dítě zůstalo v místnosti osamocené. Sdělte jí, ať se s nimi rozloučí už v místnosti, kde proběhla první interakce s dítětem, a pošle je za sociálním pracovníkem zpět samotné. Pokud si náhradní pečující cestou do kanceláře sociálního pracovníka nejsou jistí, je možno mu zavolat, aby si je na oddělení opět vyzvedl.

Poté co první interakce náhradních pečujících s dítětem skončí, měli by mít možnost zeptat se sociálního pracovníka na dotazy, které jim v průběhu interakce vyvstaly na mysli. Dotazy, které aktuálně zodpovědět neumíte, si zapište a dohodněte se s náhradními pečujícími, dokdy a jakým způsobem (telefon, e-mail aj.) jim odpovědi předáte.

7. ČAS MEZI PRVNÍM SETKÁNÍM A OPUŠTĚNÍM ÚSTAVU

Běžná praxe ukazuje, že by si náhradní pečující, pokud interakce proběhne ke spokojenosti všech zúčastněných, nejraději odvezli dítě hned s sebou domů. Mluvte s náhradními pečujícími o jejich radosti, sdílejte s nimi jejich prožitky, dopřejte jim dostatek času. Zároveň s nimi pohovořte o tématu adaptace dítěte na nové životní podmínky. Pro dítě bude změna prostředí představovat ohromnou změnu, a je třeba ho na ni připravit. Náhradním pečujícím můžete vytisknout/poslat naši metodiku, jejímž cílem je podpořit nejen vás, ale i je samotné. Nejvhodnější variantou je však váš rozhovor s nimi. Jejich informovanost o důležitosti tématu tranzitní péče v kontextu co nejcitlivějšího zacházení s dítětem je nezbytná.

Pokud to podmínky na straně vašeho zařízení i podmínky na straně náhradních pečujících umožňují, doporučujeme, aby náhradní pečující strávili několik dní (alespoň 3 dny) s dítětem v jeho prostředí, tedy v prostředí, na které je zvyklé. První společný spánek doporučujeme po několika dnech, kdy si dítě postupně zvyká na přítomnost nových lidí ve svém prostředí. V prvních dnech vzájemného sžívání není vhodné, aby dítě trávilo noc v neznámé ložnici.

Pokud není možné, aby náhradní pečující strávili s dítětem prvních několik dní kontinuálně, doporučte jim alespoň 3–5 celodenních návštěv předtím, než si dítě odvezou k sobě domů.

V žádném případě nedoporučujeme variantu „dítě na návštěvě u budoucích osvojitelů/pěstounů → ústav → dítě v novém domově u osvojitelů/pěstounů“. Pamatujte, že prožitek „vracejí mě do ústavu“ může zanechat v dítěti velmi silnou emoční stopu.

Nezapomínejte s dítětem pracovat ve smyslu adaptace na novou životní situaci!

MEZINÁRODNÍ NRP: Dohodněte se s osvojiteli na pravidlu, že po dobu pobytu ve vašem zařízení (či po dobu jejich každodenního docházení do zařízení) se u vás každý den v určitou, předem dohodnutou dobu zastaví v kanceláři. Pravidelná setkání, která nemusí být nikterak dlouhá, pomáhají předcházet občasným nedorozuměním vyplývajícím z jazykové bariéry. Tímto pravidlem osvojitelům zároveň dáváte pocit bezpečí, protože se na vás jako cizinci v neznámém prostředí mohou každodenně obrátit s jakýmkoli dotazem s jistotou, že jim budete k dispozici.

8. DEN ODJEZDU

S náhradními pečujícími jste domluveni na dni, ve kterém si dítě převezmou z vašeho zařízení. Dohodněte si čas, ve kterém by to bylo pro dítě nejhodnější – záleží na jeho režimu.

Náhradním pečujícím kromě veškeré úřední agendy předejte i fotografie dítěte, které mapují jeho dosavadní vývoj a důležité okamžiky v jeho životě. Pokud fotografie předáváte na CD, ujistěte se, že jsou vypáleny dobře a že CD se v počítači spustí.

Návrhy, jak se s dítětem loučit, naleznete v naší metodice.

NÁŠ TIP: Požádejte osvojitele/pěstouny o zpětnou vazbu na průběh celého procesu seznamování se s dítětem / předávání dítěte. Zpětná vazba pro vás může být cenným zdrojem informací a námětů pro neustálé zlepšování kvality vaší služby.

ŠAFRÁN dětem, o.p.s.

Klimentská 1, 110 00 Praha 1

Číslo účtu: 4200196421/6800

www.safrandedtem.cz

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska.